

Obecná škola (německá) Nedražice

1890 – 1945

Inventář

EL NAD č.: 1125

AP č.: 386

Obsah

Úvod:

I. Vývoj původce archivního souboru.....	3
II. Vývoj a dějiny archivního souboru.....	6
III. Archivní charakteristika archivního souboru.....	7
IV. Stručný rozbor obsahu archivního souboru.....	8
V. Záznam o uspořádání archivního souboru a zpracování archivní pomůcky.....	8
Seznam použitých pramenů a literatury.....	9

Přílohy:

Příloha č. 1: Seznam použitých zkratk.....	10
Inventární seznam.....	11

Úvod

I. Vývoj původce archivního souboru

Základy novodobého základního školství byly položeny v r. 1774 „Všeobecným školním řádem“ (Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen in den sämtlichen k. k. Erbländern) vydaným císařovnou Marií Terezií na podkladě návrhu vypracovaného císařským rádcem a osvíceným augustiniánským opatem kláštera ve slezské Zaháni, Johannem Ignazem von Felbingerem. Zásadní roli v nově konstituovaném školském systému sehrála i za tím účelem zřízená dvorská studijní komise.

Všeobecným školním řádem byla dána struktura tzv. nižšího školství, které v podstatě existovalo do poloviny 20. století a nahradilo tak školský systém do té doby organizačně i pedagogicky nejednotný a roztržštěný. Dokument jako zásadní změnu oproti dosavadní praxi stanovil, že vrchní dozor nad školstvím přešel z církve na stát, neboť v každém hlavním městě jednotlivých zemí byla zřízena zemská školní komise při zemské vládě. Komise se starala o zřizování nových škol a spravovala zemský školní majetek. Ustanovovala pro jednotlivé obvody školní dozorce, kteří s podporou krajských úřadů dohlíželi na stav školství. Obvykle byli do této funkce ustanovováni vikáři. V jednotlivých místech pak byl svěřen dozor nad školou místnímu faráři. O materiální stránku věci se staral vrchností ustanovený světský dozorce, obvykle panský úředník nebo vážený občan.

Císařský předpis stanovil tři typy škol:

Triviální školy (označované jako farní nebo filiální v případech, kdy byly zřízeny při farách či filiálních kostelích) byly nejčastěji jednotřídní, více tříd měly výjimečně. Poskytovaly šestileté základní vzdělání dětem od 6 do 12 let v předmětech čtení, psaní, počítání, náboženství s mravoukou na něm založenou a uvedení k hospodářství. Docházka do těchto škol byla povinná a výuka probíhala v mateřském jazyce. Císař Josef II. vydal nařízení, že obecná škola má být zřízena i všude tam, kde je v obvodu půl hodiny 90 - 100 dětí školního věku. To v důsledku znamenalo zvýšení dosavadního počtu triviálních škol.

Hlavní školy zakládané ve větších městech bývaly o 3 případně 4 třídách a poskytovaly vzdělání v řadě dalších předmětů navíc oproti školám triviálním. Vyučování se uskutečňovalo v němčině.

Normální nebo-li vzorné školy byly zřízeny v hlavních městech jednotlivých zemí, měly 4 třídy a jejich výuka v německém jazyce byla postavena na rozšířené osnově hlavních škol.

Za císaře Františka II. byl v r. 1805 vydán nový zákoník obecného školství, Politické školské zřízení (Politische Verfassung der deutschen Schulen für die k. k. österreichischen Provinzen mit Ausnahme von Ungarn, Lombardie, Venedig und Dalmatien), který znamenal opětovné získání dominantního vlivu církve na školství. Ponechal základní rozdělení škol, navíc přinesl zřizování reálných škol ve městech pro vzdělání obchodnického a úřednického dorostu. Ve městech mohly být zřizovány dívčí školy.

Většina triviálních škol měla jediného učitele na 100 žáků. Pokud jejich počet přesáhl toto číslo, býval učiteli přidělen pomocník. Školní budovy se pořizovaly tak, že vrchnost poskytla stavební materiál, školní patron (obvykle místní farář) zajistil řemeslníky a vesnice dodala ruční a potažní robotu. Školní povinnost se vztahovala i na děti pracující v továrnách, které se vzdělávaly o sobotách a nedělích, resp. dorost starší 12 let, jenž měl na venkově

navštěvovat zprvu do 18, později do 15 let, nedělní opakovací hodiny. V každém kraji byla zřízena alespoň jedna hlavní škola.

Podmínkou pro vykonávání práce učitelského pomocníka býval pro triviální školy tříměsíční, pro hlavní školy šestměsíční, přípravný kurs (preparandie) zakončený zkouškou. Pokud se pomocník při výuce osvědčil, mohl udělat další zkoušku na samostatné učitelství. Od r. 1832 bylo přípravné období nezbytné pro získání učitelské kvalifikace prodlouženo na 6 měsíců pro triviální školy a na 1 rok pro hlavní školy. V r. 1841 pak byla doba přípravy sjednocena na 1 rok pro oba typy škol.

Učitel býval doporučován zemskou vládou, majitelem panství či patronem školy, obcí nebo farářem a umístovací dekret vydávala konsistoř. Učitele vzorných a hlavních škol jmenovala dvorská komise. Dohled nad hlavními a triviálními školami náležel jednak místnímu duchovnímu správci, jenž byl přímým představeným učitele i školy, na niž zároveň vyučoval náboženství a současně světskému správci dohlížejícímu na řádný stav školní budovy a školní docházku. Právní základ zavedený Politickým školským zřízením v podstatě přetrval až do 2. poloviny 19. století, neboť uvedený předpis byl postupně rozvíjen dalšími úpravami.

V r. 1848 bylo ve Vídni zřízeno namísto dosavadní dvorské studijní komise ministerstvo veřejného vyučování, vzápětí přejmenované na ministerstvo kultu a vyučování. Následně pak byly v jednotlivých zemích monarchie konstituovány zemské školní úřady, do jejichž kompetence spadala správa obecných a středních škol. V jejich čele stáli zemští školní inspektoři. V každém politickém okrese byl ustanoven okresní školní inspektor, obvykle místní vikář. Od následujícího roku 1849 byla stanovena doba vzdělání pro učitele na 2 roky.

Mezi roky 1852 - 1858 byla provedena reorganizace hlavních škol tak, aby byly všude čtyřtřídní. Tam, kde byly čtvrté třídy již dříve, specializovaly se tyto školy jako reálné nebo měšťanské, a označovaly se proto jako nižší reálky či měšťanky. Pokračovalo se v nich ve výchově měšťanské mládeže pro obchod, řemeslo a hospodářství na základě daném triviální školou.

Konkordátem mezi rakouským císařem a papežem byla dominantní úloha ve školství od r. 1855 nakrátko vrácena církvi, nicméně vydáním řady zákonů v 60. letech 19. století se školství postupně vrátilo do pravomoci státu, stalo se záležitostí převážně civilní a zejména věcí decentralizovanou, v kompetenci jednotlivých zemí. V Čechách byl tento proces zahájen zákonem č. 33/1864 Z. z., o částečném zrušení školního patronátu a zákonem č. 1/1866 Z. z., o provedení rovného práva obou zemských jazyků ve školách obecných a středních.

Základní zásady pro další vývoj zemského školství mj. stanovil zákon č. 142/1867 Ř. z., který státu vyhrazoval právo nejvyššího řízení a dozoru nad vyučováním a vychovatelstvím. Zákonem č. 84/1868 Ř. z. byla určena základní pravidla pro vztah školy a církve.

Vyvrcholením legislativního procesu ve školství bylo vydání říšského zákona č. 52/1869 Ř. z., o obecných (v českém překladu někdy národních) školách. Zákon stanovil interkonfesijnost obecné školy, rozšířil trivium o četné další předměty, položil meze náboženskému vyučování, dal pevný základ měšťanské škole, stabilizoval osmiletou školní povinnost, upravil školní docházku, nově uspořádal přípravné i navazující vzdělávání učitelů, vymezil způsobilost k vykonávání učitelského úřadu (čtyřleté studium na učitelském ústavu) a způsob dosazování učitelů, vytkl povinnost ke zřizování a provozování škol a upravil předpisy a podmínky pro soukromé školství.

Některá ustanovení výše uvedeného zákona byla později upravena tzv. školskou novelou, zákonem č. 53/1883 Ř. z. Ještě za éry monarchie, ale následně i během existence Československé republiky navázala na oba zákony řada dalších zákonů a předpisů, jimiž byly upravovány jednotlivé problémy školství.

Na základě uvedené legislativy byly obecné (národní) školy (Volksschulen) určeny pro vzdělání mládeže ve věku školou povinném po dobu prvních pěti let školní docházky, případně pro vzdělávání v dalších třech letech školní povinnosti, pokud žáci nepřešli na školu měšťanskou nebo některou ze středních škol.

Veřejné obecné školy byly v Čechách zřizovány všude tam, kde v osadě nebo několika osadách (samotách) ležících v okruhu 1 míle (od r. 1876 v okruhu 4 km) bylo v pětiletém průměru více než 40 dětí ročně. Pakliže byla pro děti docházka z důvodu obtížných komunikací komplikovaná, mohly úřady přistoupit ke zřizování expozitur škol. K výuce na expozituře pak býval určen některý z učitelů obecné školy. Pokud byla škola nejméně 5 let nucena dělit většinu tříd, bývala následně rozdělena na 2 samostatné školy. Jestliže byla škola v lidnatém místě nebo počet zákonem vyžadovaných učitelů byl vyšší než 6, docházelo k jejímu dělení podle pohlaví a vzniku chlapeckých, resp. dívčích škol. Od školního roku 1932/33 byl stanoven maximální počet 50 žáků pro jednotřídky. Ve dvoutřídkách a vícetřídkách smělo být ve třídě nejvýše 60 žáků.

Měšťanské školy (Bürgerschulen) byly vyšším stupněm obecných škol určeným pro vzdělání v 6. - 8. roce školní docházky. Dle zákona byla veřejná měšťanská škola jako nezbytná zřizována v obvodě každého politického okresu. Další mohly být zřizovány při obecných školách s alespoň 400 dětmi. Do měšťanských škol měly za povinnost docházet děti, které měly tuto školu ve školním obvodu. V případě, že měla smíšená měšťanská škola alespoň 3 roky po sobě více než 300 žáků, došlo k jejímu rozdělení na dvě samostatné školy: chlapeckou a dívčí. Na základě tzv. malého školského zákona č. 226/1926 Sb. byly při měšťanských zaváděny pokračovací školy (živnostenské, kupecké, lidové hospodářské) a pokračovací kurzy pro 14 – 16letou mládež. Počínaje školním rokem 1932/33 nesměl být počet žáků v jednotlivých třídách vyšší než 60. Od r. 1941 byly přejmenovány na hlavní školy.

Obecné i měšťanské školy měly přidělen svůj tzv. školský obvod (tvořený kromě obce osadami, jejich částmi a samotami), který se až na nepatrně výjimek shodoval s obecními hranicemi. O majetkoprávní a provozní stránku škol v rámci školních obcí pečovaly od r. 1873 veřejné úřady - místní školní rady. Okresní školní rada pak zastupovala zájmy tzv. školního okresu navenek, vedla jednání o úpravě a rozšíření existujících škol či zřizování nových škol, prozatímně obsazovala uprázdněná učitelská místa apod. Na fungování školství v jednotlivých školských okresech dohlíželi státní zaměstnanci, okresní školní inspektoři. Nejvyšším dozorčím úřadem byla v jednotlivých zemích zemská školní rada.

Školský systém konstituovaný v rakouské monarchii ve 2. polovině 19. století a doplňovaný a upravovaný předpisy Československé republiky, byl v hlavních rysech uplatňován v podst. až do r. 1948, resp. 1953, kdy po zavedení socialistického společenského uspořádání došlo i na změnu struktury školství.

V pohraničí však v důsledku změn souvisejících s koncem 2. světové války byly v r. 1945 obecné školy (Volksschulen) plošně prozatímně uzavřeny (viz Výnos MŠO poř. č. 18 z 7. VI. 1945, č. 2641 pres.) a následně zrušeny (viz Výnos MŠO poř. č. 90 z 16. X. 1945, č. 8551 pres). Od září 1945 byly nově otevírány české obecné školy pro děti dosídlenců.

Vesnice Nedražice (Nedraschitz) původně bývala přiškolená k 2,5 km vzdálenému Kostelci (Kostelzen), který byl současně centrem farnosti. Počátky školství v Nedražicích byly položeny v návaznosti na konstituování obecného školství, konkrétně k 29. srpnu 1872 rozhodnutím č. 10257 zemské školní rady, kdy byla v obci zřízena jednotřídní veřejná obecná smíšená škola. Školní obvod tvořila jen obec Nedražice.

V r. 1873 byla nákladem 2 118 zlatých rakouské měny vystavěna ve východní části obce účelová jednopodlažní školní budova čp. 62. Jako první učitel byl zaznamenán Josef Schnabl, po němž se zde vystřídal řada dalších pedagogů.

Mezi roky 1873 – 1885 školu navštěvovalo mezi 40 až 52 žáky, přičemž dívky většinu školních roků převažovaly. Do školy docházely i děti místních Židů v počtu 2 až 8. Počet docházejících dětí se ke konci 19. století postupně zvyšoval, např. v r. 1889 tu bylo zapsáno 64 dětí, kterým se věnovali učitel Johann Schuldes a industriální učitelka I. Harris.

V r. 1912 byla kvůli stoupajícímu počtu žáků (toho roku 73) schválena úprava školní budovy. Objekt byl následujícího roku rozšířen za 15 711,50 Kč.

Na začátku 1. světové války byl v r. 1914 do čela školy po Augustinu Kollmannovi (učil v Nedražicích od r. 1907) postaven Franz Stadelmann (vyučoval do konce školního r. 1922/23). Od školního r. 1916/17 je rovněž zaznamenáno jak výrazně se změnil poměr docházejících chlapců a dívek. Toho roku do školy docházelo 40 chlapců a 36 dívek, v následujících letech se počet chlapců víceméně neměnil, počet děvčat však každoročně klesal. V prvním poválečném školním roce 1919/20 školu navštěvovalo 46 chlapců a 24 děvčat. Po vzniku ČSR počty žáků postupně klesaly, ve školních letech 1923/24 – 1944/45 do školy docházelo okolo čtyřiceti dětí.

Od začátku školního roku 1930/31 byl učitelem v Nedražicích jmenován Heinrich Leneis. Výuku zahájil se 40 žáky, které dále vyučovali páter Kopecký a rabín Glaser a také učitelka ručních prací Theresia Bayer. Ta měla na starosti vzdělávání dívek ještě v Kostelci a Ostrově. Později však byl její školní obvod změněn a na konci 30. let docházela místo do Ostrova do školy ve Vrbici. Ještě ve školním roce 1931/32 bylo zaznamenáno, že škola disponovala „školní kuchyní“ a náležely k ní letní cvičiště a zahrada, samotná školní budova však postrádala elektrické vedení.

V průběhu 2. světové války se ve škole vystřídali jako učitelé a správci Josef Meisl (duben 1940 – červen 1942) a Karl Fürstenwald, který školu spravoval až do jejího zrušení v r. 1945, kdy docházku absolvovalo 42 žáků.

Od r. 1873 škola náležela do obvodu školního okresu Stříbro a vyšší dohled nad ní tudíž vykonávala do r. 1938 Okresní školní rada ve Stříbře, poté do r. 1945 Kreisschulamit Stříbro.

Po skončení 2. světové války se ve školní budově na výuku navázalo a byly zde vzdělávány děti českých dosídlenců. Výuka však trvala jen do konce školního roku 1961/62 a poté byla ves přiškolená ke Kladrubům. Objekt školy byl v následujících letech zvýšen o další podlaží a v současnosti slouží jako obytný dům se 4 bytovými jednotkami.

II. Vývoj a dějiny archivního souboru

Na každé obecné i měšťanské škole byly dle § 136 Řádu školního a vyučovacího pro školy obecné a měšťanské vydaného Nařízením ministerstva věcí duchovních a vyučování č.

159/1905 Ř. z. povinně vedeny a do „školního archivu“ ukládány úřední spisy: školní kronika, školní inventář, jednací protokol, index normálií, knihovní katalogy, seznam knih pro chudé žáky, třídní výkazy docházky a prospěchu žactva a třídní knihy. Vedení úředních spisů a korespondence školy měl v popisu práce určený správce školy, případně třídní učitelé.

Ve škole bezpochyby bývala systematicky vedena spisovna a jednotlivé dokumenty, jak dokazuje signatura „I. Nro. A. 7.“ na titulní straně druhého svazku kroniky, byly ukládány dle dobových předpisů.

Za dobu činnosti nedražické školy nepochybně vznikla četná agenda, z níž se však dochovalo jen torzo, konkrétně 2 díly školní kroniky z let 1890 – 1945 a rukopisný plán školní budovy z r. 1912. Archiválie byly do Státního okresního archivu Tachov předány ze Státního okresního archivu Plzeň-sever dne 25. září 2009 (číslo přírůstku 23/2009) a následně byl pro původce založen EL NAD 1125.

Ostatní agenda školy je dosud neznámá.

III. Archivní charakteristika archivního souboru

Do inventarizace byl zahrnut veškerý archivní materiál původce. S ohledem na neexistující spisový plán a torzovitost dochovaných dokumentů bylo při koncipování inventárního seznamu vycházeno ze základního systému řazení a zároveň přihlédnuto k pořadí písemností tak jak určoval § 136 Řádu školního a vyučovacího pro školy obecné a měšťanské vydaného Nařízením ministerstva věcí duchovních a vyučování č. 159/1905 Ř. z.

První svazek kroniky v r. 1890 založil a až do konce února 1907 vedl řídicí učitel Johann Schuldes a po jeho odstěhování do Honosic v psaní od 2. března 1907 pokračovali jeho následovníci.

Starší díl kroniky je popsán téměř celý, obsahuje 247 očíslovaných a popsaných stran a na posledních 12 listech je opatřen jmenným a věcným rejstříkem. Není označen žádnou signaturou. Na začátku knihy bylo prvních 34 stran ponecháno pro zápisy týkající se událostí v samotné obci. První kronikář, patrně hned v roce založení kroniky, uvedl dějiny lokality od nejstarších časů do r. 1890 a pak průběžně připojíval zmínky o dění ve vsi až do r. 1906. Po něm jeho následovníci dopisovali další údaje v podst. až do r. 1926, kdy zápisy náhle končí na str. 32. Na stranách 187 a 188 pak jsou zčásti přelepeny záznamy týkající se popisu prvoválečných poměrů v r. 1918. Z knihy byl vyčleněn založený plán školní budovy a byla z něj vytvořena nová evidenční jednotka.

Druhý signovaný svazek je popsán zhruba ze čtvrtiny (končí neúplným záznamem k 1. květnu 1945), stránky jsou očíslovány pouze do strany 16.

Oba svazky kroniky jsou vázány v pevných deskách o rozměrech 34 x 22 cm.

V průběhu pořádání nebyly navrženy žádné dokumenty k vyřazení duplikátů a jednotlivin nearchivní povahy.

Dochované archiválie jsou I. (inv. č. 1 a 2) a II. kategorie.

Jazykem archivního souboru je němčina.

Fyzický stav archivního souboru je dobrý.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního souboru

Archivní fond je badatelsky dobře využitelným zdrojem informací ke studiu dějin průměrné jednotřídní obecné školy, resp. školního obvodu do r. 1945, neboť dokladuje převážnou dobu jejich existence. S údaji obsaženými v torzu archivního fondu Základní devítiletá škola Nedražice, podává poměrně vypovídající obraz nedražického školství. Kronika je navíc cenná i proto, že se archiválie z někdejších obecných škol existujících do r. 1945 v obcích v jihovýchodní části stříbrského okresu dochovaly jen ojediněle.

Navíc je i jediným zdrojem údajů k období existence obecního úřadu (1850 – 1945), neboť z činnosti tohoto úřadu jsou veškeré archiválie včetně obecní kroniky nezvěstné. V kombinaci s dochovanými informacemi obsaženými ve stávajících fondech nedražických původců, tj. místní národní výbor a jednotné zemědělské družstvo, může posloužit i ke zpracování dějin obce, případně v širších souvislostech i regionu z řady úhlů pohledu. Archiválie obsahují údaje, které lze využít např. i k národnostním, sociálním, demografickým a dalším tématům.

V. Záznam o uspořádání archivního souboru a zpracování archivní pomůcky

Archiválie fondu Obecná škola (německá) Nedražice 1890 – 1945 uspořádala a archivní inventář vypracovala v prosinci 2009 PhDr. Markéta Novotná ve Státním okresním archivu Tachov.

V Tachově, 20. července 2010

PhDr. Markéta Novotná

Příloha č. 1 – Seznam použitých pramenů a literatury

I. Prameny

Archivní soubory:

Národní archiv,

Zemská školní rada v Praze, inv. č. 588, matriky škol-okres Stříbro, k. č. 291

Prameny tištěné

Adressbuch und Führer für den politischen Bezirk Mies, Stříbro 1912

Adressbuch und Führer für den politischen Bezirk Mies, Stříbro 1924

Popis obecného školství v Království Českém, Praha 1889

Rozvoj socialistického školství na Tachovsku, Tachov 1981

Seznam národních škol a jejich učitelstva v Československé republice podle stavu ze dne 31. října 1933, Praha 1934

Schematismus des Volksschulwesens im Königreich Böhmen, Praha 1891

Schematismus für das Königreich Böhmen, Praha 1877

Věstník Ministerstva školství a osvěty – ročník 1945

II. Literatura

Der Heimatkreis Mies, Land und Leute an Miesa und Radbusa, Dinkelsbühl 1962

Die Gemeinden des Landkreises Mies, Dinkelsbühl 1975

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan. Dějiny správy v českých zemích : od počátků státu po současnost. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005

HAVELKA, František – PLACHT, Otakar. Příručka školské a osvětové správy, Praha 1934

Příloha č. 2 – Seznam použitých zkratk

B. S. R. - Bezirkschulrath

čp. číslo popisné

JAF Jednotný archivní fond

l. léta

MŠO Ministerstvo školství a osvěty

NAD Národní archivní dědictví

r. rok

pres. presidiální

Ř. z. Říšský zákoník

Z. z. Zemský zákoník

Inventární seznam

Úřední knihy

1	Kronika
(Chronik der einklassigen Volksschule
in Nedraschitz)	1890-1934	K 1
2	Kronika
(Chronik der einklassigen Volksschule
in Nedraschitz)	1934-1945	K 2

Mapy, plány, grafické listy

3	Plán přestavby školní budovy
(Planskizze des Schulgebäudes in Nedraschitz
Kopie nach dem ad Z. 4729 v. 20. Dez. 1912,
B. S. R. Genehmigten Baupläne)
Anton Radon, Nedražice, měřítko neuvedeno,
kolorovaný rukopis, papír, 39 x 32 cm) | 1913 | M 1 |
|---|---|------|-----|

Název archivní pomůcky (archivního souboru):	Obecná škola (německá) Nedražice
Značka souboru:	NOŠ Nedražice
Časový rozsah:	1890 – 1945
Počet evidenčních jednotek:	3 (2 úřední knihy, 1 plán)
Počet inventárních jednotek:	3
Rozsah bm:	0,05
Stav ke dni:	20. 7. 2010
Archivní soubor zpracovala:	PhDr. Markéta Novotná
Pomůcku sestavila:	PhDr. Markéta Novotná
Počet stran:	13
Pomůcku schválil:	Mgr. Jan Edl dne 20. 7. 2010 čj. SOAP/090-0423/2010